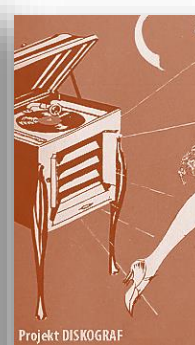

*Family happiness by the radio set, Radio
Zagreb magazine 1940*

1926-1959

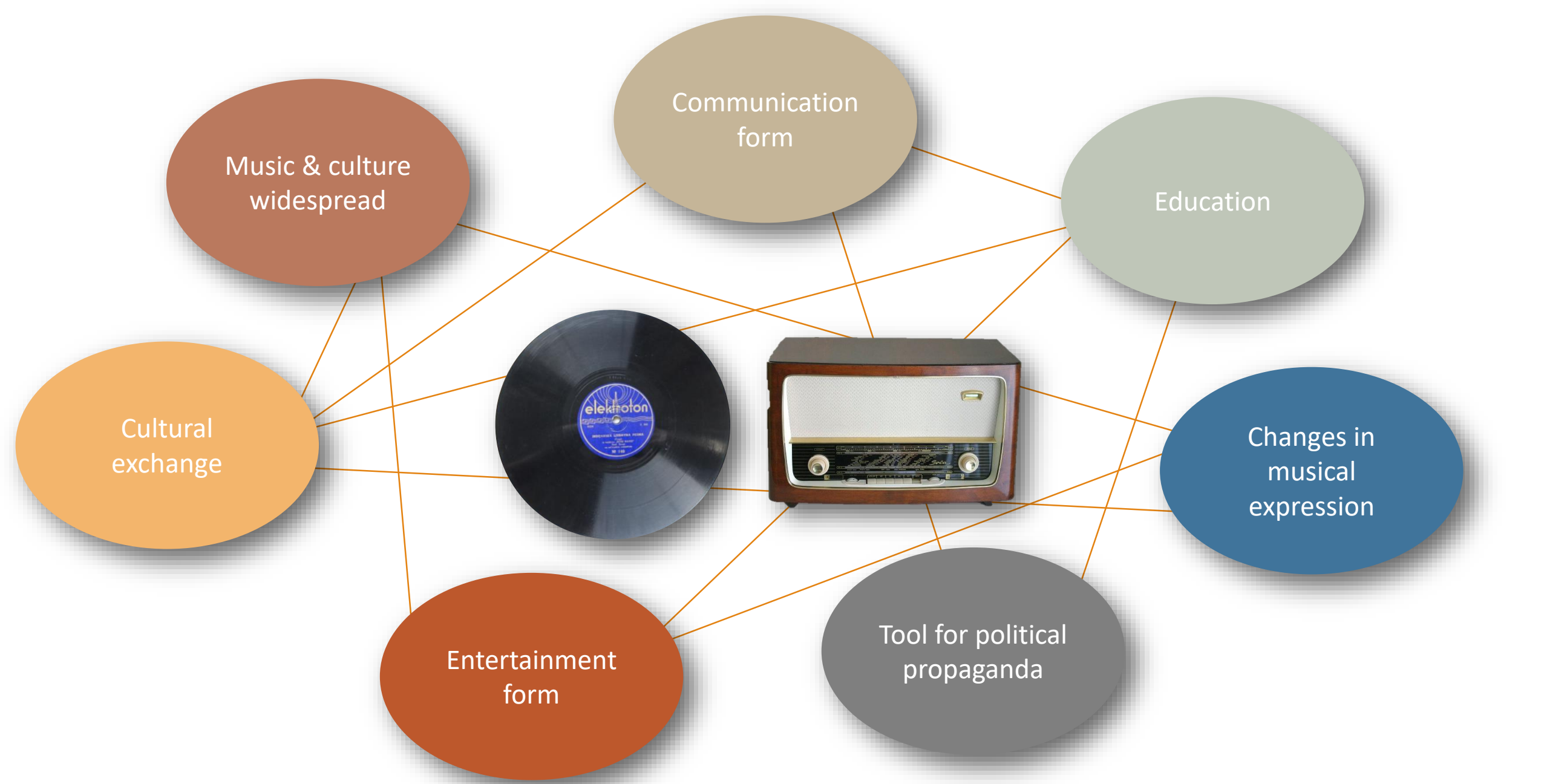
<https://www.ief.hr/istrazivanja/znanstveni-projekti/diskograf/>

How early sound media transformed the experience of everyday life

INSIGHTS FROM THE ERA OF YUGOSLAVIA

DORA DUNATOV

The advancements of sound technology

Caruso once played a flute and believed he would become a famous flutist. One day, a man offered him a phonograph for sale. After playing a song for it, Caruso was amazed at the playback and exclaimed, "Did I really play that?" "Exactly sir!" replied the merchant, asking if he would buy the phonograph. Caruso replied, "No, no! Actually, I'm selling you my flute!" This is how the famous singer abandoned instrumental music forever.

INSTRUMENTALNA GLAZBA

Slavni je pjevač Caruso volio sviranje na flauti i zbog toga je vjerovao, da će postati umjetnik. Jednog dana, kad se je tako vježbao, dodje neki čovjek i ponudi mu na prodaju savršeno dobar — fonograf. Caruso se branio, ali trgovac je navaljivao:

— Možete sami da namjestite valjak te da pjevate ili svirate pred aparatom i tako ćete moći poslije sami da slušate i uživate u svojoj umjetnosti.

Caruso, popuštajući, zaželi da odsvira jednu pjesmu pred fonografom, a kad je sve bilo gotovo trgovac pusti aparat, da ponovi tu svirku.

— Zar sam to ja svirao? — povikne Caruso, čim je čuo prve zvukove.

— Jest, gospodine!

— Ja? Zar zbilja ja? Dakle, tako ja sviram?

— Sasvim tako, gospodine; dakle, kupujete li fonograf?

— Ne, ne! — prekine ga Caruso. — Prodajem vam što više i svoju flautu!

I tako je slavni tenorista ostavio instrumentalnu glazbu za uvijek.

RADOST

— Halo! Šta? Nesreća se dogodila kod kuće? Šta? Gramofon se polupao! No, dobro, onda ću doći točno kući.

JOY

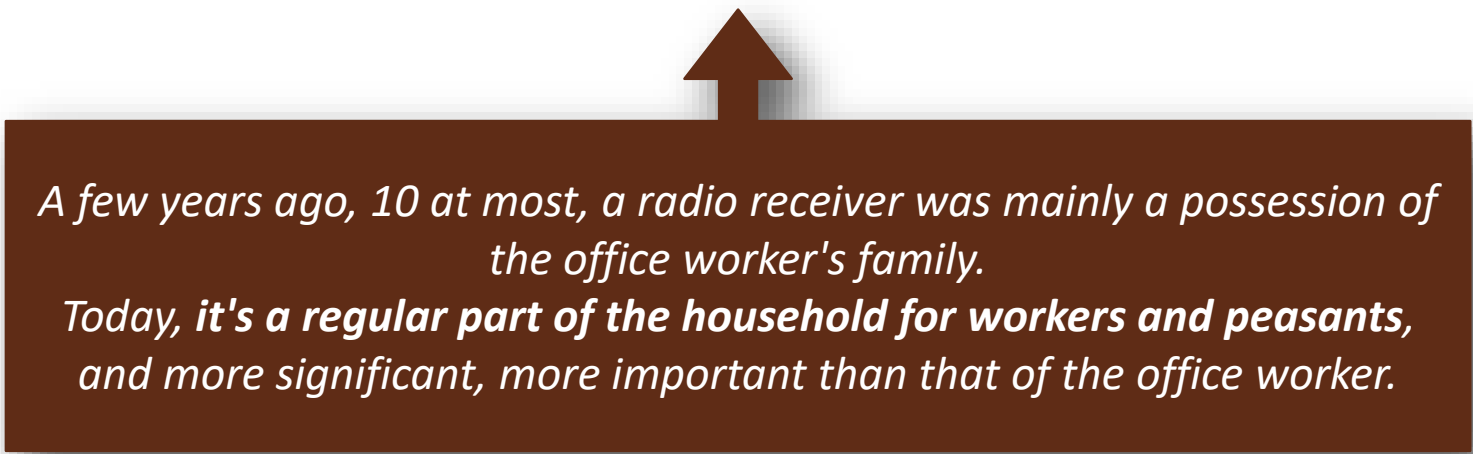
- Hello! What? An accident happened at home? What? The record player broke! Well then, I'll come home on time.

By the end of
the 1950s radio
finally entered
rural areas

1959:

Note from the Meeting of
the Committee for
Broadcasting Service of the
FNRJ

Pre nekoliko godina, najviše desetak, radio-prijem-
nik bio je uglavnom rekvizit službeničke porodice. Danas on
je u kući radnika i seljaka redovan deo pokućstva, i to,
bitniji, važniji, nego onaj kod službenika. Pre desetak godi-

*A few years ago, 10 at most, a radio receiver was mainly a possession of
the office worker's family.*

*Today, it's a regular part of the household for workers and peasants,
and more significant, more important than that of the office worker.*

Entertainment
form – personal
use

The most important entertainment shows
are – unfortunately –

the shows 'Veselo veče' and 'Mikrofon je vaš'. They have the highest listenership ratings among all programs. At one point, Radio Skopje discontinued the 'Veselo veče' show.

*However. **Listeners spared no means to boycott and criticize us for canceling the show. To our surprise, the protestors included not only workers and the general audience, but also intellectuals and youth, so we had to reinstate the program.** (1959: Note from the Meeting of the Committee for Broadcasting Service of the FNRJ)*

rubrike. Ali, kada se govori o zabavnom programu, ja pre-
svaga imam pred očima "Veselo veče" i emisiju "Mikrofon je
vaš". Na našu žalost, ili radost, to su emisije koje se naj-
masovnije slušaju i čekaju na programima radio-stanica. I,
naši drugovi. Radio Skopje je davalo svoje "Veselo veče",
pa je u jednom periodu ukinulo tu emisiju, jer se nije mo-
glo ići dalje. Možda srpski narod ima neku tradiciju na pla-
nu humora, ali Makedonci nisu na tom planu poznati. I reši-
ja tih emisija je došla u takvu situaciju da nismo mogli
držati i bili smo primorani da je ukinemo.

Slušaoci nisu birali sredstva da nas bojkot-
uju i da nas napadaju zbog ukidanja "Veselo večeri". I mi
smo pravili neki obilazak Republike i održavali razgovore sa
slušaocima. Kada je bilo reči o kulturno-prosvetnim, umet-
ničkim i zabavnim emisijama, mi nismo mogli doći do reči od
upadica: "Šta je sa "Veselom emisijom"", "Zašto je ponovo
ne uvedete?" I na naše čuđenje javili su se intelektualci i
mladina, a ne samo radnici i šira publika. I mi smo morali
ponovo uvesti tu emisiju. A užasne su muke da se ta emisija

Entertainment
form – personal
use

*

OTROVANJE — GLAZBOM — KROZ RADIO. Radio je zahvatio tolike maha po cijelome svijetu, da se vrlo često pojavljuju već upravo bolesni simptomi ove manije. Nedavno je jedan profesor muzičar i patolog održao u Parizu predavanje o čudnim pojavama, što ih radio proizvodi u mozgovima onih, koji ga uzimaju u prevelikim dozama. Ime doista radio-amatera, koji puštaju da im njihovi megafoni sviraju od jutra do večeri, i koji spavaju uz zvukove radio. Profesor je rekao, da za ovakove ljude muzika postaje pravim narkotikom: čas uzbuđujućim, čas umirujućim. Radio je za njih neka vrst duhana — za slušanje, glazba im je potrebna, ma što oni radili. Glas radio neophodno im je potreban i oni su se na nj tako pričinili, da bez njega ne mogu biti, premda u isto vrijeme jedva mogu još da uživaju u njegovoj glazbi. Pa kako neki

Music poisoning —
through radio

Strange things happen in the minds of those who consume radio excessively. These radio maniacs listen to the radio entire day and night. For them, music becomes a true addiction, and the radio becomes much like cigarettes...

ČETVRTAK 12. SIJEČNJA

pušači moraju s vremenom da uzimaju sve jači duhan, jer elasti više ne djeluje na njihov organizam, tako i ovi radio-manijaci više ne slušaju melodije glazbe, već samo ritam i jakost zvuka. Predavač je rekao, da je ta manija izdaja na muzici, pa da takovom stanju valja bilo kako stati na put, jer to je pravo pravcato — otrovanje glazbom.

*

Entertainment
form – public
use

Changes in
musical
expression -
performers

Concerning domestic
popular music

*we had a show called
'Hello, hello, choose a
song.' In this show,
amateur authors could
stand out, similar to a
festival like the one in
Opatija.*

Mehanička muzika kod nas

Sablast mehaničke muzike, koja danas kruži svijetom i uznemiruje muzičare od zvanja, iako još ne zadire svagdje jednako osjetljivo u njihovu egzistenciju, ušla je gotovo neopaženo i u našu zemlju. Njegov nastup nije izazvao nikakve...

Držimo, da će se aparati, koji baziraju na fonografskoj strukturi, uvoditi naročito u manje lokale, koji uopće ne trebaju orkestra ili se zadovoljavaju s klavirom. Za dvorane velikih razmjera ne mogu ovi aparati biti podesni, usprkos sviju popravaka.

Professional musicians

The disturbing ghost of
mechanical music

*that circulates the world
and disturbs professional
musicians (...) has entered
our country almost
unnoticed.*

(Muzičar magazine 1929)

*We believe that
phonographs will be
introduced in smaller
bars that do not
require an orchestra
or are content with a
piano. For larger halls
of significant scale,
these devices may not
be suitable despite all
repairs.*

Amateur musicians

*This attracted
developing amateurs
who can be very
useful to us.*

(1959: Note from the
Meeting of the
Committee for
Broadcasting Service
of the FNRJ)

Što se tiče domaće zabavne muzike imali smo emisiju "Halo, halo, izaberite popevku". U toj emisiji mogli su se istaći autori - amateri, to je bio u neku ruku festival kao Opatijski. Svakog mjeseca davali smo jedamput tu emisiju. Time smo postigli dosta dobre rezultate, privukli smo amatere koji se razvijaju i koji će nam biti vrlo korisni. Mi bismo željeli da nam Beograd i Zagreb, koji imaju najveću produkciju domaće zabavne muzike, šalju toga što više. Mi bismo na taj način povećali procent zabavne domaće muzike, koji nam je dosta malen, jer ne ulazimo u taj zajednički program.

Entertainment
form – public &
personal use

Music & culture
widespread

The shift of power within the
established music industry:
from publishing sheet music
to recorded music

Record sales have been achieved by
the gramophone records

*that feature Yugoslav national music,
which is largely **not even released in sheet
music**, and which is performed in public
venues and by so-called sevdalinka and
Gypsy bands!*
(Jugoslavenski autor magazine 1931)

The spread of popular music in
Western style

*People don't want to listen to just any
music (especially from the Soviet
Union). They know they want Western
popular music, and they seek it out.
**Without record production, they
wouldn't even know this music exists
because it comes here through
records.** On the other hand, this
encourages the local environment to
produce more music in the Western
style. (1959: MC for BCS of FNRJ)*

Changes in
musical
expression -
repertoire

Cultural
exchange

Rural areas are a complete
surprise:

*folk songs from other areas suddenly appear in certain regions; the repertoire of rural semi-professional or amateur orchestras and singers includes **newer and even the latest schlagers**, not as an exception but as a rule. All investigations always point to the **radio as the transmitting medium**. (1959: MC for BCS of FNRJ)*

za njen uspjeh, ali je činjenica da od inozemnih stvari samo
što je najpopularnije uspije se održati i lansirati i to se
za nevjerojatno kratko vrijeme prevede,. Na primjer šlageri
iz San Rema došli su u Makedoniju prije nego što smo dobiti
ploče i počeli lansirati ovu muziku. Ljudi slušaju inozemne
radiostanice, upamte melodiju, prevedu sasvim drugi tekst i
pjevaју se te pjesme prije nego što smo ih službeno počeli
lansirati,.

San Remo Festival songs reached
Macedonia before the Yugoslav
radio-industry managed to acquire
records

*and promote this music. **People listened to foreign radio stations**, memorized the melody, made up entirely different lyrics, and **started singing these songs before we officially began broadcasting them**.*

(1959: Note from the Meeting of the
Committee for Broadcasting Service of the
FNRJ)

Cultural
exchange

Changes in
musical
expression -
repertoire

Music & culture
widespread –
within the
Yugoslav
borders

Dalmatinske i bosanske pjesme

Ovog tjedna izvodit će se opet na našoj radio-stanici u nekoliko navrata popularne i omiljene bosanske sevdalinke i dalmatinske pjesme. Dne 15. X. u 17.30 sati pjevat će Silvio Sutlović uz pratnju na gitari Mihajla Lebedjeva dalmatinske pjesme, koje su zanimljive već radi svog lijepog dijalekta, a naročito su postale popularne u posljednje vrijeme nakon mnogih izvedaka 'Tijardovi-ćevih opereta, pa i nekih melodija, koje su preuzete u šlagere. Dne 18. X. u 17.15 sati pjevat će bosanske sevdalinke Antun Elegović, a među ostalima i popularnu sevdalinku »Ej, sedam dana ljubila se nisam«. Dne 19. X. u 21.30 sati pjevat će Dragutin Dujmić bosanske sevdalinke, a pratit će ga na harmonici Ratko Bjelan. Naše omiljene bosanske sevdalinke, koje prije nismo imali prilike čuti među emisijama zagrebačke radio-stanice, rado slušaju svi radi njihovih orijentalnih melodija i lijepih tekstova.

Dalmatian and Bosnian songs

*popular and beloved songs regularly
broadcasted and recorded by record
companies (Radio Zagreb 1940) →
spreading across the country*

RTS

Radio Beograd 2
Od zlata jabuka

Cultural
exchange

Music & culture
widespread –
across the
Yugoslav
borders

U sitne sate postao je Štef dirigent. Oko njega se okupili ljubitelji naše pjesme. Tu se nižu gradišćanske i jugoslavenske pjesme, naročito dalmatinske, koje su jedni Gradišćani naučili bora-veći na moru, a drugi iz emisije, koje Radio-Zagreb za njih daje svake subote u 18,30. Ovaj spon-

People from Austrian Burgenland
learned Yugoslav songs through
Radio Zagreb program
(1959 Matica magazine)

KONCERTI PJEVAČA »MLADOSTI«-»BALKANA« U NJEMAČKIM STANICAMA

Već je davno završena turneja Akademskog zbora »Mladost-Balkan« po Engleskoj, Belgiji i Njemačkoj, a još odzvanjaju zvukovi jugoslavenskih kompozicija evropskim prostorima. Tajnu vam možemo lako odati. Na povratku iz Engleske i Belgije zbor »Mladost-Balkan« je pod vodstvom svog slavnog Jakova Gotovca gostovao na radio-stanici u Stuttgartu, koja je cijeli program, baš potpuni koncert snimila na pločama. Utvrđeni su svi umjetnički, pravni i finansijski detalji i sada njemačke velike radio-stanice po redu emitiraju koncerto jugoslavenskih akademičara pod vodstvom Jakova

Gotovca sa ploča. Najprije velika stanica u Münchenu 3. siječnja 1939. od 18.20 do 19 sati, a onda veliki, takodjer 100 kilowatta jakli Stuttgart 12. siječnja u svom već u cijeloj Evropi poznatom noćnom koncertu poslije 12 sati. To je emisija jakih njemačkih radiostanica posvećena slušačima zapadne Europe sa najavama u sedam jezika.

Turneja »Mladosti-Balkana« i ugovor o saradnji i izmjeni umjetnika izmedju naših i njemačkih radiostanica stvara tako propagandu velike vrijednosti za našu glazbu i našu kulturu uopće.

Concert of the Academic choir 'Mladost-Balkan' (led by J. Gotovac) broadcasted by German radio stations
(Radio Zagreb 1939)

»HTIO BIH JOŠ JEDNOM VIDJETI JADRAN...«

Jugoslaveni u San Pedru imaju tradicionalnu svečanost ribara. Tada brodovima i čamcima odlaze na pučinu. Navečer je u luci pravo narodno veselje. Iskićeni brodovi, lampioni i pjesma rod-nih otoka i obale. Cijeli grad živi toga dana u znaku jugoslavenske fešte.

Moderni Amerikanac, ribar tri-desetih godina prolazio je poslije zalaza sunca pored mene. Pjevao je: »Ah, piši mi, mati, o Jadran-skom moru, o svakoj braceri i trabakul naš...« A nikad nije vidio Jadran ni trabakul koji, kad nema velikog vjetra, romantično plovi po Viškom kanalu, i zbog toga mi je bilo žao mladog ribara.

The son of a Dalmatian
immigrant in San Pedro
sings (newly composed)
Dalmatian song
Ah, piši mi mati
(1959 Matica magazine)

Naša poznata pjevačica Ružica Kaušić odlazi u USA

Ružica Kaušić spada među najbolje jugoslavenske narodne pjevačice. Svojim sonornim, jedrim glasom ona već preko 15 godina izaziva svagdje divljenje i pobire uspjeh za uspjehom. Prije je pjevala na beogradskoj radio-stanici, a sada često nastupa na zagrebačkoj. Član je zbora opere Hrvatskog Narodnog kazališta u Zagrebu. Nastupala je u Austriji, Njemačkoj, Italiji, Engleskoj i Belgiji, bilo kao član zbora, bilo na samostalnim priredbama. Ona je poznata i u našem iseljeništvu, jer se njezine ploče često izvođe na Hrvatskom radio-satu u Clevelandu i dr.

Singer Ružica Kaušić
famous in the US
diaspora thanks to
gramophone record
exchange (1955
Matica magazine)

Education –
music & dance

Treba slušati ploče

Za svakog jazzista je velika prednost, ako ima prilike, da što češće sluša gramofonske snimke velikih majstora ritma. Za naše jazz muzičare je to osobito važno, jer mi nemamo osim radia, drugih prilika da čujemo zaista dobar orkestar. Vanj u muzičkim školama rade mnogo sa pločama pa to preporuča svaki pedagog, jer se tako mogu mnogi elementi studirati, iz prostog razloga što svako mjesto možete opetovati koliko god puta vam je drago i potrebno.

You should listen to
records

*For every jazz musician, it's a great advantage to have the opportunity to **listen to the phonograph recordings** of the great rhythm masters as often as possible. For our jazz musicians, this is especially important because, apart from the radio, **we don't have other opportunities to hear a truly good orchestra.***

(Svijet jazza magazine 1941)

The gramophone has become an excellent
aid in teaching music

It is easily portable, pen models are not dependent on electricity, and it is possible to repeat a certain passage many times.

(Muzika i škola magazine 1957)

2 years ago, very few general education schools had a modern gramophone. Today, thanks in large part to the existence of the 'Music Service,' a large number of schools in Zagreb possess an electrophonograph which enables the use of records from its collection.

Gramofon je već u svom starijem obliku ubrzo postao odličan pomagač pri tumačenju muzike. Lako je prenosiv; modeli na pero nisu ovisni o električnoj struji; neki odlomak moguće je neograničeno mnogo puta ponoviti, ukoliko se za to ukaže potreba, (n. pr. kod tumačenja muzičkih oblika). Zbog tih svojih jedinstvenih svojstava postao je u nastavi muzike vrlo važan.

Prije 2 godine malo je bilo općeobrazovnih škola s modernim gramofonom. Danas, zahvaljujući u velikoj mjeri postojanju „Muzičkog servisa“, većina zagrebačkih škola posjeduje elektrofon i iz broj pločama iz njegove diskoteke. Tako se služi pločama iz njegove diskoteke. Tako se diela iz svih područja muzičke literature služe diela iz svih područja muzičke literature.

Communication
form

Tool for political
propaganda

Education

U našoj zemlji radio je već zauzeo bar približno isto mesto kao štampa u pogledu uticaja na najšire stanovništvo. Tendencije daljeg razvitka ubedljivo govore o mestu i ulozi koje i radio i televizija dobijaju kao moćno oružje u izgradnji socijalizma i vaspitanju najširih masa kod nas.

In Yugoslavia, radio is as
important as the daily press

*in terms of its influence on the
broader population. The trends of
further development convincingly
speak to the position and role that
both **radio and television** are
acquiring as **powerful tools in the
construction of socialism and the
education of the broader masses.**
(1959: MC for BCS of FNRJ)*

Education

Languages

Morning exercises

Lectures on agriculture etc.

Music consumption

VLAHO PALJETAK PJEVA ZABORAVLJENE ŠANSONE

Zagrebačka radiostanica u svom rasporedu unijela je zanimljivu emisiju. Poznati pjevač i kompozitor Vlaho Paljetak pjevat će »zaboravljene šansone«. Tako će slušači, nakon nekoliko sezona, koje su bile dovoljne da ono što je nekada bila senzacionalna novost, postane »zaboravljena prošlost« žuti nekada vrlo popularne pjesme. Između ostalog uz pratnju Rikarda Šimačka pjevat će gospodar Vlaho »Amapolu«, »Caplneru«, »Adio Mare« itd. Orkestar radiostanice će na istoj emisiji »radijalno« izvesti i »zaboravljene šansone«.

Fast trends

*The renowned singer Vlaho Paljetak will perform **'forgotten chansons.'** In this program, listeners will have the opportunity to hear songs that were once very popular. It took only several seasons for what was once a sensational novelty to become forgotten history.*

(Radio Zagreb 1938)

Ali kad se malo zatim na ekranu pojavila popularna grupa Dalmatinaca i zapjevala »Ribar plete...« zažagoriše tihi, potmulj komentari:

— A, ca su smišni i lipi! — poluglasno je govorila jedna žena (očividno Dalmatinka) drugoj. — Uvik i' slušan na radijo, a sad i' prvi put vidin...

The experience of listening

But when shortly after that, a popular Grupa Dalmatinaca appeared on the screen and sang 'Ribar plete', quiet comments erupted: 'Aren't they lovely and charming?' - one woman whispered to another - 'I always listen to them on the radio, and now I'm seeing them for the first time'.

From a letter by a Radio Zagreb magazine reader:

Postoje međjutim stvari bez kojih ne bi smlo ostati. Potreba za stanovitim višim duhovnim životom isto je tako velika u čovjeka, kao i potreba za održanjem tijela. I duh treba hrane, i to probrane hrane. Treba mu zanosa, uspona i okrepe; treba mu umirenja. A sve to može dobiti pomoću radia.

Iz vlastitih opažanja znamo, da malena djeca lakše zaspu uz zvuke radio-glazbe, dok suvremena omladina čak i uči zvukove radio-glazbe.

Ova glazba daje odraslima ljudima podstreka i inspiracije u radu. Ona djeluje povoljno na živčani sistem, umiruje živčano bolesne, podiže duh bolesnika, a zdravima ljudima razvedruje dane.

Radio as a means of spiritual elevation

*The need for a higher spiritual life is just as great in humans as the need to maintain the body. **The spirit also needs nourishment.** It requires enthusiasm, elevation, and refreshment; it needs tranquility. And all of this can be obtained through the aid of radio.*

*From our own observations, we know that **young children fall asleep more easily to the sounds of radio music**, while modern youth even study the sounds of radio music. This music provides **encouragement and inspiration for adults in their work.** It has a favorable effect on the nervous system, calming those with nervous disorders, uplifting the spirits of patients, and bringing cheer to healthy individuals. (Radio Zagreb magazine 1941)*

ddunatov@ief.hr